

Лингвистические аспекты терминоведения: Учеб. Пособие / Т. Р. Кияк – К.: УМК ВО, 1989. – 104 с. 4. *Омельченко Л. Ф.* Английская композита: структура и семантика: дис... докт. филол. наук: 10.02.04 / Омельченко Л. Ф. – К., 1989. – 493 с. 5. *Розенталь Д. Э., Теленкова М. А.* Справочник лингвистических терминов. Пособие для учителя / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М.: «Просвещение», 1972. – 495 с. 6. *Степанова М. Д., Фляйшер В.* Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высшая школа, 1984. – 264 с. 7. *Федорцова В. Н.* Интернациональные словообразовательные модели в немецком языке. Автореф. дис. ... док. филол. наук. – С.-Пб, 1994. – 33 с. 8. *Agricola E.* Wörterbuch des christlich geprägten Wortschatzes / Erhard Agricola. [Aus dem Nachlaß bearb. und für den Dr. vorbereitet von Wilhelm Braun]. – Stuttgart: Hirzel, 2003. – 218 S. 9. *Lohde M.* Wortbildung des modernen Deutschen / M. Lohde – Tübingen: Narr, 2006. – S.348

Волгіна О. О., асп.,
Запорізький національний університет

СТИЛІСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ І КОНЦЕПТ

У статті обґрунтовується ментальна природа і організація стилістичної інформації про мовні одиниці та її співвіднесеність із стилістичним субконцептом. Останній розглядається як емоційно-оцінний квант знання, що репрезентується вербальним знаком.

Ключові слова: стилістичне значення, концепт, стилістичний субконцепт.

В статье обосновывается ментальная природа и организация стилистической информации о языковой единице в соотношении со стилистическим субконцептом. Последний рассматривается как эмоционально-оценочный квант знания, репрезентируемый вербальным знаком.

Ключевые слова: стилистическое значение, концепт, стилистический субконцепт.

The article substantiates the mental nature and organization of the stylistic information of the language elements and its coordination with the stylistic subconcept. The latter is considered as the emotional and evaluative quantum of knowledge which is represented by the verbal sign.

Key words: stylistic meaning, concept, stylistic subconcept.

Функціонально-когнітивна парадигма сучасного наукового знання дозволяє виявити й описати стилістично марковані вербальні засоби у зв'язку з когнітивними процесами і структурами.

«Зміст висловлень, які ми вживаємо, залежить не тільки від мови та системи правил: мовлення виступає лише недосконалим засобом передачі інформації; а є складовою частиною перебігу комунікації, яка в свою чергу залежить від контексту та інтерпретації повідомлення комунікантами. Когнітивна лінгвістика стверджує, що зміст слів та граматичних конструкцій треба шукати не в самій мові, а в глибоко прихованих ментальних механізмах» [Le langage 2010, 9]. Це дає підстави розглядати стилістично марковану лексику як активну мовну сутність, яка співвідноситься з відповідною поняттєвою сутністю (концептом) і має комплекс специфічних властивостей та можливості для подальшого розвитку.

Розвиток стилістичної інформації лексичних одиниць та їх варіантів останнім часом усе більше пов'язується з якісно новим переосмисленням категорії лексичного значення. Обрії лінгвістичних досліджень, задані означеною сферою функціонування мови, є майже невичерпними внаслідок специфіки концептуалізації світу людською свідомістю. Семантика слова становить собою «зліпок» певної моделі світосприйняття, яка у згорнутому вигляді у лексичних знаках втілює досвід осягнення світу.

Тому лексичне значення доцільно розуміти як багатокомпонентне утворення, у межах якого об'єктивуються значущі концептуальні ознаки, але не в повному обсязі. «Концепт більший за обсягом ніж лексичне значення слова <...> Його структура набагато складніша і багатогранніша», – підкреслює М. В. Піменова [Піменова 2004, 7]. Концепти – посередники між словами та екстралінгвістичною дійсністю і значення слова не може бути зведене виключно до концептів, що його утворюють [Croft 2004, 395].

Концепт кваліфікується нами, услід за З. Д. Поповою та І. А. Стерніним, як дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини та має відносно впорядковану структуру, що становить собою результат пізнавальної діяльності особистості, суспільства і несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет або явище, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і відношення суспільної свідомості до певного явища або предмета [Попова / Стернін 2007, 34]. Таким чином, ми поділяємо думку більшості дослідників щодо багатомірності концепту й визначаємо його як

ментальну одиницю, локалізовану в колективній та індивідуальній свідомості, що відображає соціокультурну дійсність, має етнічні особливості й вербалізується мовними одиницями. Тому сучасні дефініції концепту ґрунтуються на різних підходах – лінгвокогнітивних (А. П. Бабушкін, А. Д. Белова, О. С. Кубрякова, М. Шварц), соціокультурних (М. Ф. Алефіренко, С. Г. Воркачов), психоетнічних (О. О. Залевська, В. В. Красних) та інших.

Не можна не погодитись з Н. Д. Арутюною, яка зазначає, що не кожне явище реальної дійсності є базою для утворення концепту, а лише те, яке стає об'єктом оцінки. «Для того, щоб оцінити об'єкт, людина повинна пропустити його крізь себе: природа оцінки відповідає природі людини» [Арутюнова 1998, 45]. Водночас, цей момент пропуску та оцінювання і є моментом первинного утворення того чи іншого концепту у свідомості носія культури. Отже, концепт постає як поняття повсякденної філософії, що становить собою результат взаємодії ряду факторів, таких як національна традиція, фольклор, релігія, ідеологія, життєвий досвід, образи мистецтва, відчуття та система цінностей. Концепти утворюють «свого роду культурний шар, що виступає посередником між людиною та світом» [Арутюнова 1998, 3].

У дослідницьке коло представників лінгвокультурологічного підходу до вивчення концепту потрапляють його різні аспекти і функції, але загальним моментом є утвердження беззаперечного зв'язку мови та культури.

На нашу думку, розмежування концептів на лінгвокультурні та когнітивні є недостатньо обґрунтованим, адже концепти мають когнітивну природу й культурно марковані незалежно від напрямку їхнього аналізу.

У межах запропонованих визначень вбачається можливим розглядати концепт як специфічну одиницю освоєння лінгвальним середовищем відповідного ментального середовища (у цьому зв'язку необхідно зауважити, що одним із можливих визначень концепту як когнітивної сутності є «лінгвально-закріплений ментальний факт» [КСКТ 1996, 51]). Іншими словами, концепт являє собою конструювання лінгвального образу мислимого уявлення. Значимо, що концепт є більш дискретною сутністю, порівняно з поняттям. Причому, подібну дискретизацію обумовлено загальною спрямованістю концепту на те, щоб бути актуалізованим неоднорідними мовними (зокрема, лексико-стилістичними) засобами.

Таким чином, виявляється суміжність лінгвістичних термінів, які мають ментальну та «значеннєву» природу, як-то: концепт, поняття,

стилістичне значення. Так, поняття і концепт нерідко ототожнюються у філософії і логіці [ФС 1987, 217]. Очевидно, рацію має М. П. Кочерган, який пов'язує поняття з передачею денотативного значення слова, а концепт – інтерпретаційного компоненту значення [Кочерган 2001, 17]. Поняття стає лише тоді концептом, коли воно валоризується, тобто обростає національно-ціннісними асоціаціями і тим самим перетворюється в одиницю менталітету.

Оскільки концепт є складним різносубстратним утворенням, функція якого – акумуляція та відображення знання і досвіду людини, є підстави говорити про його структуру як про структуру складного об'єкта.

Когнітологи розглядають повну тотожність концепту і значення, відношення перетину чи включення першого до другого або активацію значення в концептуальній структурі залежно від контексту і ситуації. Звідси випливає протиріччя між обсягом значень одиниць у мові й мовленні: у мові значення тотожне концепту, у мовленні воно представлене лише актуальним фрагментом концепту за умови гасіння неактуалізованого [Селіванова 2007, 50]. Згідно із З. Д. Поповою та І. А. Стерніним, розмежування термінів "концепт" і "значення" полягає у різному статусі одиниць: значення є мовною сутністю, а концепт – психоментальною. Причому, значення слова у відношенні до концепту виступає як його частина, що позначається регулярно використовуваним і відтвореним у певному співтоваристві мовним знаком і представляє в спілкуванні комунікативно релевантну для певної лінгвокультурної спільноти частину концепту. Значення – елемент мовної свідомості, концепт – когнітивної (загальної) [Попова / Стернін 2007, 19]. Отже, значення своїми семами передає певні когнітивні ознаки і компоненти, що утворюють концепт, але це завжди лише частина смислового змісту концепту. Для експлікації всього змісту концепту потрібні численні лексичні одиниці, а саме – значення багатьох слів, до того ж необхідні експериментальні дослідження, які доповнять результати лінгвістичного аналізу. Звідси, значення і концепт співвідносяться як комунікативно релевантна частина і ментальне ціле.

Психолінгвіст О. О. Залевська відмінність концепту, поняття й значення вбачає у самому тлумаченні концепту як «базового перцептивно-когнітивно-афективного утворення динамічного характеру, що спонтанно функціонує в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда та підкорюється закономірностям психічного життя людини, завдяки чому за низкою параметрів відрізняється від понять і значень як продуктів наукового опису з позицій лінгвістичної теорії» [Залевська 1999, 39].

Специфіка формування концепту виявляється у тому, що в його творенні активно беруть участь не тільки ліва, але й права півкуля, яка відповідає за емоційне сприйняття інформації людиною. У зв'язку з цим концепт являє собою квант структурованого знання, глобальну полімодальну ментальну одиницю, яка несе в собі також почуттєвий компонент [Болдирев 2000, 26]. Про складну природу концепту і присутність емоційно-оцінного компонента у його структурі говорить А. М. Приходько: «Концепт відбиває знання та уявлення стосовно матеріальних об'єктів реального світу, бо охоплює не лише абстрактні, але й конкретно-асоціативні та емоційно-оцінні ознаки» [Приходько 2008, 49].

Отже, науковці розглядають концепт як певний культурно маркований вербалізований смисл (термін С. Г. Воркачова), що має складну структуру. З одного боку, у нього входить усе, що є змістом поняття, з іншого – те, що робить його явищем культури: етимологія, асоціативний ряд, відтінки і конотації. Останні розглядаються як «додаткові семантичні або стилістичні відтінки, що накладаються на основний зміст слова і служать для вираження емоційно-експресивного забарвлення» [ЛЕС 2002, 243].

Вважаємо, що у кожній національній мовній картині світу, що становить собою продукт та відображення її концептуальної системи, існує стилістичний страт, який характеризується притаманними йому етнокультурними та іншими властивостями. Ці особливості представлені різною мірою в різних складниках цієї концептуальної системи. Тому видається за доцільне виділити стилістичний субконцепт як невід'ємну частину будь-якої концептосфери або як складову концепту, якщо прийняти до уваги, що стилістична інформація вербального знаку матеріальна та входить в обсяг його значення [Алексеев 2011, 7].

Отже, соціальна і стилістична зумовленість концепту дає нам можливість називати досліджувану нами складову ментальної одиниці *стилістичним субконцептом*. Означений термін включає у себе зміст термінів емоційно-образний та оцінний (валоративний) компонент концепту, проте, на відміну від них, у ньому акцентується стилістична маркованість як інформація про використання мовної одиниці відповідно до ситуації спілкування.

Таким чином, структурою репрезентації стилістичної інформації в мозку людини, до якої, як правило, належать оцінні, емоційні, стилістичні відтінки значення, що можна знайти у словниковій дефініції [Никитін 2004, 54], та асоціації [ЛЕС 2002, 236], виступає

стилістичний субконцепт – квант знання про світ, зорієнтований на відображення національно-культурного досвіду суспільства. За своєю сутністю він становить собою периферію концепту, його онтологічний експресивно-оцінний субстрат, що розкриває і доповнює його зміст, при цьому стилістично марковані лексичні одиниці виступають у ролі структур представлення знання про системи національних і загальнолюдських цінностей, а також засобом концептуальної організації цього знання.

Слід зазначити, що стилістичні субконцепти містять інформацію, зняту з різних концептуальних площин та пропущену через певний діяльнісний фільтр – онтологічний, оцінний, інтенціональний, і, отже, інтегрують соціо-культурну інформацію з аксіологічною у свідомості людини. Наявність стилістичного компонента в структурі концепту пояснюється специфічністю додаткової інформації мовного знака, а також обов'язковою проекцією ментального лексикону на сфери мовлення. Так, концептуальний аналіз на базі еволюції стилістичного значення слів, що репрезентують концепт у мовленні, дає змогу встановити розвиток концепту й знання, що стоїть за ним у певному суспільстві.

Ми виходимо з того факту, що внутрішня структура концепту неоднорідна за своїм складом, а є субстратом цінностей психічних, етнічних, культурних, соціальних та інших, які «нашаровуються» на поняття і мають статус компонентів або шарів концепту. Ці оцінно-емотивні та ціннісні компоненти актуалізуються у процесі розумової діяльності й отримують вербальне позначення у вигляді стилістичного варіанта або інваріанта лексичної одиниці. Велика кількість стилістично маркованих репрезентантів об'єктивують ціннісні якості концепту.

Отже, концепт постає як не гранична одиниця ментального простору, а множина субконцептів. Очевидно, що субконцепти різняться за концептуальним наповненням, тобто інформацією. Тому можна говорити про стилістичну маркованість лексичних одиниць і, зокрема, про стилістичні субконцепти як субконцепти, ім'я яких має додаткове смислове навантаження та оточене конотативним ореолом.

Стилістичні субконцепти тісно пов'язані з варіативністю змісту, зумовленою як мовними, так і позамовними чинниками. Певний зміст потребує лише такої, а не іншої форми чи її варіювання, її зміна зумовлює виникнення нових смислових нюансів. Інакше кажучи, концептуальне уявлення втілюється в певній мовній формі; воно відразу народжується як стилістично окреслене, призначене для конкретної сфери спілкування, зумовлене комунікативною метою

висловлення. Будучи пропущеним крізь аксіологію людини, концепт актуалізується в певному типі дискурсу.

Реалізуючись у вербальних символах, імена стилістичних субконцептів зберігають «закладені в підсвідомості архетипні знання, забезпечують інтерпретацію культурних, психолінгвістичних, національно-орієнтованих асоціацій і оцінок і через ці чинники входять у концептосферу» [Кононенко 2006, 115].

Незалежно від того, прихильником якої точки зору на будову концепту є той чи інший лінгвіст, він ніколи не обмежується дослідженням однієї поняттєвої властивості концепту. Найчастіше науковці говорять про трирівневу внутрішню організацію концепту. Проте, не так важливо якому найменуванню віддати перевагу – сфера / шар / сторона / складова / страт / субконцепт (пор. активний / пасивний / внутрішній шари концепту [Степанов 1997, 41], понятійна / образно-перцептивна / ціннісна сторони концепту [Воркачов 2005, 7; Карасик 2005, 73; Красавський 2001, 110], субстрат / адстрат / епістрат [Приходько 2008, 55], образ / інформаційний зміст / інтерпретаційне поле [Попова / Стернін 2007, 106]). Суть стилістичного компонента залишається незмінною: відтворення у значенні стилістично маркованих одиниць індивідуального досвіду і колективного знання. Тому стилістичний субконцепт має вигляд певного набору когнітивних ознак, пов'язаних із додатковою, асоціативною, суб'єктивно маркованою інформацією про концепт.

Отже, концепт має гетерогенну внутрішню будову і складається з кількох складників- субконцептів, різних за інформативним навантаженням. У центрі нашої уваги постають «асоціативні нашарування культурних смислів (конотацій) на основне (словникове) значення слова» [Жайворонок 2004, 26], тобто нюанси, образи, обертони, своєрідний енергетичний ореол, що виявляється у стилістично маркованих лексичних одиницях.

Відомо, що як лексична одиниця слово має лексичне і стилістичне значення, які можуть сягати далекого минулого, а можуть бути сучасними. Саме стилістичні значення слова відтворюють такі властивості концепту як його «породження традицією, його якості як категорії історичної, багатогранність його позицій, його відкритість контекстам найрізноманітнішої стилістичної та функціональної властивості» [Белоусова 2004, 36]. У цілому, вони відображають зміни в структурі знання про оточуючий світ і деякою мірою зберігають досвід попередніх поколінь.

Цілком закономірно, що наявність багатьох лексико-стилістичних варіантів забезпечує найкращу об'єктивізацію концепту в мовленні, його деталізацію та конкретизацію і свідчить про засіб концептуалізації оточуючого світу, ключове положення концепту у формуванні національної концептосфери на певному історичному етапі.

Отже, мовне вираження певної ментальної одиниці, що зберігається на глибинному рівні свідомості мовного колективу, здійснюється лексико-стилістичними засобами мови. Стилістична варіативність лексеми забезпечує мовну вербалізацію оцінно-емотивних, образних компонентів значення, що відображають відповідні настанови носія мови. Властиві лексичним одиницям оцінні конотації шляхом різнойменування концепту актуалізують у мові національне сприйняття предметів і понять.

Таким чином, концепт є складним лінгво-ментальним феноменом, що на рівні семантики поєднує денотативний та образно-оцінний (стилістичний) значеннєві плани, виявляє особливості мовомислення, поведінкових стереотипів людини як представника певного етносу, ставлення її до того чи іншого відображуваного об'єкта.

Означена проблематика є досить цікавою для дослідження і саме тому вимагає подальшого детального аналізу та вивчення.

1. *Алексеев А. Я.* Стилистика и современная лингвистика / А. Я. Алексеев // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках: V Междунар. науч. конф.: материалы / сост. Т. С. Пристайко. – Д.: Нова ідеологія, 2011. – С. 5–7. 2. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 896 с. 3. *Белоусова А. С.* Смысловая парадигма концепту «время» / Алла Сергеевна Белоусова // Режим доступа: <http://lexrus.ru/default.aspx?p=2856>. 4. *Болдырев Н. Н.* Когнитивная семантика: [курс лекций по англ. филологии] / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – 123 с. 5. *Воркачев С. Г.* Счастье как лингвокультурный концепт: [монография] / С. Г. Воркачев. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 236 с. 6. *Жайворонок В. В.* Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В. В. Жайворонок // Мовознавство, 2004. – № 5-6. – С. 23–32. 7. *Залевская А. А.* Введение в психолінгвістику [учебник] / А. А. Залевская. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1999. – 349 с. 8. *Карасик В. И.* Этноспецифические концепты / В. И. Карасик // Введение в когнитивную лингвистику: [учеб. пособие] / Отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово: Кузбасвузиздат, 2005. – С. 61–105. 9. *Кононенко В. I.* Концептологія в лінгвістичному аспекті / В. I. Кононенко // Мовознавство: наук.-теор. журнал / гол. ред. В. Г. Складенко. – К.: Ін-

мовозн. ім. О.О.Потебні, 2006. – № 2–3. – С.111–117. 10. Короткий словник когнітивних термінів / під заг. ред. О. С. Кубрякової. – М.: МГУ, 1996. – 425 с. 11. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства: [підр. для студ. філол. спец.] / М. П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2001. – 368 с. 12. *Красавский Н. А.* Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: [монография] / Н. А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2001. – 495 с. 13. *Лингвистический энциклопедический словарь* / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Большая государственная энциклопедия, 2002. – 709 с. 14. *Никитин М. В.* Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики, 2004. – № 1. – С. 53–64. 15. *Пименова М. В.* Дух и душа: особенности концептуализации / М. В. Пименова. – Кемерово: ИПК «Графика», 2004. – 386 с. 16. *Попова З. Д.* Введение в когнитивную лингвистику / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2007. – 220 с. 17. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики [монографія] / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. 18. *Селіванова О. О.* Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу / Олена Олександрівна Селіванова // Нова філологія: зб. наук. праць / відп. ред. В.М. Манакін. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 49–56. 19. *Степанов Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с. 20. *Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с. 21. *Croft W.* Cognitive Linguistics Text / W. Croft, A. Cruse. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 356 p. 22. *Le langage: introduction aux sciences du langage / ouvrage coordonné par J.-F. Dortier.* – P.: Sciences Humaines Éditions, 2010. – 253 p.

Воскобойник-Шпинта Г. М., ст. викл.,
НМУ імені О.О. Богомольця

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ЛАТИНОМОВНОЇ ЕНТОМОЛОГІЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ

У статті в аспекті когнітивної ономазіології схарактеризовано механізми асоціативної мотивації, використані у процесі творення міжнародних назв комах (ентомонімів), визначено також типи метафоризації в ентомологічній номенклатурі.

Ключові слова: метафоризація, асоціативність, номен, назва комах (ентомонім), ентомологічна номенклатура.